

PREDGOVOR

UZ PRIJEVOD LEUENBERŠKE KONKORDIJE NA HRVATSKI JEZIK

S ovim prijevodom na hrvatski jezik „Konkordije reformacijskih crkava u Europi“, skraćeno nazvane „Leuenberška konkordija“ (LK), porastao je i broj prijevoda toga temeljnog protestantskog dokumenta, izvorno napisanog na njemačkom jeziku, na ukupno 19.¹ Konkordija znači sloga. Leuenberška konkordija duguje svoje ime švicarskoj kongresnoj lokaciji Leuenbergu u blizini Basela. Ondje su predstavnici „luteranskih, reformiranih i iz njih proizašlih ujedinjenih crkava, kao i ... njima srodnih predreformacijskih crkava valdenza i Češke braće“ (usp. LK, Čl. 1) dana 12. i 16. ožujka 1973. dogovorili i zaključili konačni tekst Konkordije te ga predali spomenutim crkvama s molbom da ga potvrde. U razdoblju koje je uslijedilo, do 2006. godine, oko stotinu sinoda i vodstava europskih i južnoameričkih crkava usvojilo je LK i time je za sebe učinilo pravovaljanom. U Europi su još suzdržane Luteranska crkva u Finskoj i Švedskoj te na Islandu, dijelom iz crkvenopolitičkih, a dijelom iz teoloških razloga. Godine 1997. sedam je metodističkih crkava Europe sporazumno pristupilo „Zajedničkoj izjavi o crkvenom zajedništvu“ (1993./1994.) Leuenberškog zajedništva crkava, koje od 2003. godine nosi naziv „Zajedništvo evangeličkih crkava u Europi“ (Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa ili GEKE).

Leuenberškom konkordijom prevladane su razlike u nauku koje su razdvojile luteransku i reformiranu konfesiju u 16. stoljeću. Crkve koje su usvojile LK priznaju jedne drugima potpuno crkveno zajedništvo u smislu zajedništva propovjedaonice i stola, kao i međusobnog priznavanja ordinacije i crkvenih službi, čime se omogućuje „intercelebracija“, odnosno vršenje bogoslužja, uključujući podjeljivanje sakramenata, od strane ordiniranih svećenika iz druge konfesije. Crkve se također obvezuju na što je moguće užu suradnju u svjedočenju i službenju svijetu te na produbljivanje svoga zajedništva.

1. Pretpovijest Konkordije²

S tekstem iz 1973. pređen je dugi put od doktrinarnih razgovora između europskih crkava sudionica. Zahvaljujući poticaju Povjerenstva za vjeru i crkveno ustrojstvo pri Ekumenskom vijeću crkava (ÖRK), došlo je već u godinama od 1955. do 1960. do luteransko-reformiranih dijaloga u Davosu, Arnoldshainu (Njemačka) i Liebfrauenbergu (Francuska). Nakon njih su se pod vodstvom Lukasa Vischera kao direktora Povjerenstva od 1963. vodili takozvani Schauenburški razgovori, ponovno u Švicarskoj, u kojima su u znatnom broju sudjelovali i Reformirani i Luteranski svjetski savez. Gotovo istodobno su se od 1953. u Nizozemskoj i unutar Evangeličke crkve u Njemačkoj (1947.-1957./1962.) odvijali luteransko-reformirani razgovori o euharistiji, koji su rezultirali prvim konsenzusima: godine 1956. onim u Nizozemskoj, a 1957./1962. „Arnoldshainskim euharistijskim tezama“ u Njemačkoj. Do usporednih procesa došlo je i u Francuskoj (niz teza o ordinaciji, krštenju, euharistiji, Riječi Božjoj i Svetome pismu – 1960. i 1962.) i Sjevernoj Europi (prepiska između škotske Reformirane crkve i skandinavskih luteranskih crkava o otvorenom slavljenju euharistije).

Nadovezujući se na te procese, održana su dva službena skupa u Leuenbergu kod Basela 1969. i 1970. godine, gdje je izrađena osnova za konkordiju nauka. Teološki razgovori sada se više nisu kretali od rasprave o različitostima u viđenju pojedinačnih tema kao što su „Riječ

¹ Usp. www.leuenberg.eu, gdje je navedeno 15 prijevoda, ali tom popisu valja dodati i finski, ruski i švedski prijevod.

² Za ono što slijedi usp. opsežnu knjigu katoličke teologinje E. Schiefffer: *Von Schauenburg nach Leuenberg. Entstehung und Bedeutung der Konkordie reformatorischer Kirchen in Europa* (Konfessionskundliche und Kontroverstheologische Studie sv. XLVIII, u izdanju Johann-Adam-Möhler-Instituta), 1983.

Božja“, „vjeroispovijedanje“, „Večera Gospodnja“ itd. u dvjema reformacijskim konfesijama. Umjesto toga, zajednički su se u 7. članku Augsburške konfesije iz 1530. vidjeli ključ i osnova za daljnje ujedinjenje (usp. LK, Čl. 2). Ta je osnova, između ostaloga, potvrđena i u „Tezama o crkvenom jedinstvu“ Luteransko-reformirane unije, koje su u svibnju 1970. objavljene u Njemačkoj, a koncipirao ih je uglavnom Wenzel Lohff. U 7. članku Augsburške konfesije razlikuje se između onoga što je dostatno za istinsko crkveno jedinstvo i onoga što za nj nije nužno. Doslovce: „da se evanđelje propovijeda složno u čistom smislu i da se sakramenti podjeljuju u skladu s Riječju Božjom ... dostaje za istinsko jedinstvo kršćanske Crkve“. Dakle, to prema reformacijskom uvjerenju dostaje i za crkveno jedinstvo razdvojenih crkava.³

Na dvama skupovima u Leuenbergu 1969. i 1970. sudionici su se sadržajno uglavnom složili oko toga da je pravi nauk evanđelja u zajedničkom razumijevanju biblijsko-reformacijske poruke o opravdanju samo po Kristu i po milosti, a koja se prihvaća vjerom. Zahvaljujući tome činilo se mogućim i zajedničko razumijevanje propovijedanja i Svetoga pisma, kao i krštenja i euharistije. Na osnovi tih zajedničkih elemenata teolozi okupljeni u Leuenbergu naposljetku su se upitali o osudama različitih nauka o euharistiji i dvostrukom predodređenju prije postanka svijeta i povijesti spasenja, kao i u kristologiji i kasnije, naime jesu li te osude iz vremena reformacije još relevantne za ono što Crkva danas naučava.⁴ Takav je postupak od dalekosežnoga ekumenskog značaja, koji još uvijek nije dokraja iskorišten. To je inovativna leuenberška metoda.

Reformacijske crkve diljem Europe bile su detaljno obaviještene u pismima i izvješćima o razgovorima u Schauenburgu, kao i o teološkom skupu u Leuenbergu. Na osnovi pozitivnog odjeka crkve su dale obvezujući nalog da se razradi zajedničko doktrinarno očitovanje o spornim pitanjima. Nadovezujući se na opisane predradnje, kao i na prve verzije teksta koje su napisali pojedini teolozi i povjerenstva (dva cjelovita nacrti pododbora u Cartignyju od 22./23. travnja 1971. i prednacrt Horsta Lahra za takozvanu „Predkonkordiju“ u Berlinu, 2./6. lipnja 1971.⁵), službeni crkveni skup sastavljen od 47 zastupnika, jednog luteranskog promatrača iz Skandinavije te stožera ÖRK, LWB i RWB sastavio je u razdoblju od 19. do 24. rujna 1971. u Leuenbergu prvi zajednički „Nacrt za konkordiju reformacijskih crkava u Europi.“⁶ Četverodijelna struktura tog teksta bila je određena još na skupu u Cartignyju:

- I. Zajedničko podrijetlo u reformaciji
- II. Zajedničko razumijevanje evanđelja na osnovi reformacijske tradicije u sadašnjosti
- III. Ranije osude i crkveno zajedništvo danas
- IV. Očitovanje o crkvenom zajedništvu.

Taj okvir potvrdili su i poduprli, formalno i sadržajno, referati luteranskog novozavjetničara Leonharda Goppelta o razvoju luteransko-reformiranog dijaloga i crkvenog povjesničara Joachima Staedtkea o konkordiji i crkvenom zajedništvu, održani na prvom službenom skupu u Leuenbergu. Struktura koju je zacrtao francuski luteran Marc Lienhard ostala je mjerodavna

³ Osobito je s luteranske strane ta usredotočenost kritizirana kao redukcionizam. Usp., na primjer, knjigu koju je napisao finski teolog T. Mannermaa: *Von Preußen nach Leuenberg. Hintergrund und Entwicklung der theologischen Methode der Leuenberger Konkordie* (Arbeiten zur Geschichte und Theologie des Luthertums N.F. sv. I), 1982.

⁴ O osudama usp. M. Lienhard, *Lutherisch-reformierte Kirchengemeinschaft heute* (Ökumenische Perspektiven, sv. 2), 1972.

⁵ Vidi tekstove navedenih prednacrtu: E. Schieffer, nav. dj., u dodatku A78ff.

⁶ Ponovno u: E. Schieffer, nav. dj., A113ff.

za daljnji rad na Konkordiji, osim što je tijekom savjetovanja IV. dio nadopunjen o važnom aspektu „ostvarenja“ crkvenog zajedništva.

Zatim se počelo raditi na pojedinačnim pitanjima. Opravdanje grješnika (luteranska tradicija) povezano je s formulacijom o „slobodnoj Božjoj milosti“ (reformirana tradicija). Obje sintagme upućuju na Isusa Krista kao temelj događaja opravdanja. U njemu se Bog povezoao s ljudima; kao raspeti i uskrsli, on na sebe uzima sud i dokazuje svoju ljubav prema grješniku; svojim ponovnim dolaskom dovodi svijet do dovršenja. Poruka o tom Isusu Kristu jest evanđelje koje vodi čovjeka k vjeri i obraćenju, te ga oslobađa za odgovorno služenje svijetu. Za članak o euharistiji od pomoći su bile formulacije iz takozvanih Arnoldshajnskih euharistijskih teza (Njemačka, 1957./62.).⁷ Nakon skupa 1971. u Leuenerbergu, crkvama koje su na nj poslale zastupnike ili promatrače poslan je „Nacrt za konkordiju reformacijskih crkava u Europi“ kako bi o njemu zauzele stajalište.

U razdoblju od 1971. do 1973. primljeno je sveukupno 241 mišljenje o tom nacrtu - 89 službenih, 15 od crkvenih skupina i 137 od pojedinaca. Na osnovi je tih mišljenja Odbor za nastavak rada, sastavljen od 13 teologa i imenovan na skupu 1971. godine, sastavio „Prijedloge za formulaciju“ konačne Konkordije. Ti prijedlozi izneseni su na drugom službenom crkvenom skupu u Leuenerbergu, koji je održan od 12. do 16. ožujka 1973. s 41 zastupnikom, 4 promatrača i istim stožerom kao 1971., u obliku sinopsisa s nacrtom, kako bi se omogućilo naknadno savjetovanje na objektivnoj osnovi.⁸ Nakon tog savjetovanja, koje su naizmjenice vodili Marc Lienhard (lut.) i Max Geiger (ref.), tekst Konkordije utvrđen je 16. ožujka 1973. u Leuenerbergu u konačnom obliku i prihvaćen s 35 glasova za, bez ijednoga glasa protiv i s četiri suzdržana.

LK pozitivno se osvrće na prošlost i istodobno pokazuje put u budućnost (Čl. 1-5). Suglasnošću koja je u njoj dana o razumijevanju evanđelja u okviru naviještanja i sakramenata krštenja i euharistije (Čl. 6-16) ona prevladava dotadašnje razlike u nauku (Čl. 17-28) i tako omogućuje da crkve različitih konfesionalnih statusa zajamče jedna drugoj zajedništvo Riječi i sakramenta, kao i da teže što je moguće dalekosežnijem slaganju u svjedočenju i služenju svijetu (Čl. 29). Time se omogućuje „očitovanje i ostvarenje crkvenog zajedništva“ (Čl. 30-49).

2. Usvajanje Konkordije

Konačni tekst LK prosljeđen je crkvama sudionicama s molbom da pošalju službeni pristanak do 30. rujna 1974. Do tog trenutka Konkordiju je usvojilo više od 50 crkava odgovarajućom izjavom predloženom Odjelu za vjeru i crkveno ustrojstvo pri Ekumenskom vijeću crkava, čime je ona stekla pravovaljanost. Do travnja 1976. bilo je 69 crkava potpisnica i njihov je broj idućih desetljeća neprestano rastao. Do 1997. ih je bilo 98, od čega pet iz regije La Plata u Južnoj Americi, a posredstvom već navedene „Zajedničke izjave o crkvenom zajedništvu“⁹ uključeno je i sedam europskih metodističkih crkava. Od skandinavskih luteranskih zemalja, koje su od početka zadržale status promatrača, u godinama 1999./2000. i 2001. Konkordiju su potpisale i Luteranske crkve Norveške i Danske.

⁷ Usp. o tome Euharistijske razgovore Evangeličke crkve u Njemačkoj od 1947. do 1957. *Bericht der Kommission für das Abendmahlsgespräch der Evangelischen Kirche in Deutschland* (Arnoldshainer Abendmahlsthesen), 1958.

⁸ Zastupnici i promatrači skupa navedeni su u: E. Schieffer, nav. dj., str. 554 bilj. 17.

⁹ Tekst „Zajedničkog očitovanja o crkvenom zajedništvu“ otisnut je u: *Wachsende Gemeinschaft in Zeugnis und Dienst. Reformatorische Kirchen in Europa. Texte der 4. Vollversammlung der Leuenerberger Kirchengemeinschaft in Wien, 3. bis 10. Mai 1994*, ur. W. Hüffmeier i Christine-Ruth Müller, 1995.

Nakon „Zajedničke izjave“ s europskim metodistima, na poticaj njemačkih baptista i „Europska baptistička federacija“ (EBF) obratila se Leuenberškom zajedništvu crkava s pitanjem pod kojim bi se uvjetima europski baptisti mogli u nju uključiti, odnosno surađivati s njome ili joj biti pridruženi. Tome je odgovarao i „Prijedlog za dijalog i intenzivniju suradnju“ između leuenberških crkava i baptističkih saveza, koji je već 1994. godine podnesen Leuenberškom zajedništvu crkava na Generalnom skupu u Beču. „Dijalog između EBF i GEKE o krsnom nauku i praksi“,¹⁰ koji je vođen između 1999. i 2004. godine, postigao je, doduše, u tekstu „Početak kršćanskog života i bit Crkve“ znatne podudarnosti u razumijevanju Crkve i vjere, kao i prvi napredak u pitanju krštenja, ali razlike u razumijevanju krštenja koje su dijelile crkve još nije bilo moguće prevladati. Ipak, baptisti su pozvani da sudjeluju u doktrinarnim razgovorima koje GEKE vodi i nakon usvajanja Konkordije kako bi se produbilo zajedništvo. Jer nastavak doktrinarnih razgovora bitan je za ostvarenje crkvenog zajedništva.

3. Provedba ostvarenja crkvenog zajedništva na osnovi LK

Crkveno zajedništvo trebalo bi se, prema Konkordiji, ostvariti u četiri smjera:

- u nastojanju oko zajedničkog svjedočenja i zajedničkog služenja svijetu s obzirom na izazove vremena (Čl. 35 i 36)
- u daljnjem teološkom radu na različitim, ali ne i razdvajajućim pitanjima nauka među konfesijama (npr. zakon i evanđelje, služba i ordinacija, Sveto pismo i vjerovanje, tendencije teoloških polarizacija) (tzv. Leuenberški doktrinarni razgovori, Čl. 37-41)
- u mogućim organizacijskim izvedenicama (Konkordija je shvaćena kao unionističko vjerovanje, ali ne isključuje „organizacijska udruživanja pojedinih crkava sudionica“ i za to navodi mjerodavne kriterije (Čl. 42-45)
- u uključivanju Leuenberškog procesa u globalnu ekumenu (Čl. 46-49).

Taj proces, započet Leuenberškom konkordijom, tek je djelomično realiziran, kako na lokalnoj, tako i na europskoj razini. Dokument naslovljen „Na putu prema crkvenom jedinstvu“ (1990.), koji je proizašao iz dijaloga između LWB i RWB, odnosi se kritički prema Leuenberškoj konkordiji pod br. 32: „Teološki sporazum sam po sebi nije dovoljan; treba ga primijeniti na konkretne situacije – sa svim liturgijskim, duhovnim, praktičnim ili organizacijskim konzekvencama“. Treba poći teškim „putem od pukog obznanjivanja crkvenog zajedništva do njegova uobličavanja“.

Uobličavanje je druga riječ za ostvarenje. Doduše, generalni skupovi u Sigtuni (1976.), Driebergenu (1981.), Straßburgu (1987.), Beču (1994.), Belfastu (2001.) i Budimpešti (2006.)¹¹ doveli su do primjetnog zgušnjavanja i uobličavanja crkvenog zajedništva na europskoj razini. Ali generalni skupovi ipak nisu sinode. Njihovi zaključci i dokumenti koje objavljuju imaju karakter savjeta, ali ne i obveze – kao i sama LK. Tim je važniji autoritet vodstva GEKE. Iz Odbora za nastavak, odnosno koordinaciju doktrinarnih razgovora (Sigtuna, Driebergen) nastao je u Straßburgu (1987.) Izvršni odbor zajedništva crkava s dvojicom predsjednika na čelu, a naposljetku u Budimpešti (2006.) i vijeće GEKE s predsjednikom i dvojicom potpredsjednika. Pritom je predsjednicima Pavelu Filipiju (Češka, ref.; 1988.-1994.) i Friedrich-Ottu Scharbauu (Njemačka, lut.; 1992.-94.), kao i Heinrichu

¹⁰ Tekst je objavljen dvojezično u: Leuenberger Texte 9, 2005., ur. W. Hüffmeier i T. Peck.

¹¹ Zaključci i rezultati doktrinarnih razgovora sadržani su u dokumentaciji generalnih skupova ili u nizu „Leuenberger Texte“, koji objavljuje njemački Verlag Lembeck.

Rusterholzu (Švicarska, ref.: 1996.-2001.) i predsjednici Elisabeth Parmentier (Francuska, lut.; 2001.-2006.) pripala integracijska, odnosno inspiracijska uloga, dok se uloga profesorâ Andréa Birmeléa, Eilerta Hermsa, Michaela Beintkera, Fredrica Clevea i drugih ticala teološke koncepcije, odnosno profiliranja.

Generalni skup u Budimpešti ujedno je usvojio neku vrstu temeljnoga reda, „Statut“ koji određuje zadaće, pravni status, tijela i poslovni ured s generalnim tajnikom/tajnicom i budžetom.¹² Istodobno su se održali ili se trenutno održavaju razni „organizacijski sastanci“ reformacijskih crkava na nacionalnoj razini, koji se teološki također zasnivaju na Leuenberškoj konkordiji: u Nizozemskoj, Francuskoj, Portugalu i Njemačkoj.

Ipak, presudni fermenti za proširenje zajedništva crkava i dalje su rezultati doktrinarnih razgovora ili zbirke molitvi i tekstova za spomen i slavljenje u sklopu bogoslužja, koje objavljuje GEKE: „Radujemo se raznovrsnosti crkava ...“, pjesmarica GEKE „Colours of Grace“ iz 2006. (više na: www.leuenberg.eu) ili službene izjave o društvenim i političkim pitanjima, npr. o Daytonskom mirovnom procesu (1995.), Ustavnom ugovoru za EU (2002.) ili problemu migracije i raseljenosti u Europi (2004.).

Među rezultatima doktrinarnih razgovora valja osobito istaknuti studiju „Crkva Isusa Krista. Reformacijski doprinos ekumenskom dijalogu o crkvenom jedinstvu“ iz 1994. godine (usp. njemačko-engleski tekst u: Leuenberger Texte, sv. 1), koja nije ništa drugo do ekleziološka razrada LK. Ona pokazuje da LK ne znači svođenje na najmanji teološki nazivnik niti zagovara teološki minimalizam. Opseg te studije vidljiv je i u činjenici da su se u LK „evangeličke crkve Europe ... prvi put nakon reformacije ... složile oko nekog zajedničkog dokumenta o Crkvi“ (navod: evangelische pressdienst, Njemačka, 10. svibnja 1994.). Ali golemi značaj dokumenta razvidan je prije svega iz usporedbe s tekstovima Drugog vatikanskog koncila. „Crkva Isusa Krista“ odnosi se na ono čemu je rimokatolički koncil posvetio čak četiri dokumenta: dogmatsku konstituciju o Crkvi „Lumen gentium“ (= Crkva Isusa Krista, I: Bit Crkve kao zajednice svetih); dekret o ekumenizmu „Unitatis redintegratio“ (= Crkva Isusa Krista, III: Jedinstvo Crkve i ujedinjenje crkava); izjavu o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama „Nostra aetate“ (= Crkva Isusa Krista II, 3: Crkve u dijalogu) i pastoralnu konstituciju o Crkvi u današnjem svijetu „Gaudium et spes“ (= Crkva Isusa Krista II, 1 i 2: Zajednica svetih u društvu današnjice). Razgovor sa židovstvom pobliže određuje studija „Crkva i Izrael. Doprinos reformacijskih crkava Europe odnosu između kršćana i Židova“, 2001. (dvojezično izdanje u: Leuenberger Texte, sv. 6).

Naposljetku, za pitanje daljnje ekumene jednako su važni i radni kontakti s anglikanskim crkvama u Europi, kao i zajedničko djelovanje s Konferencijom europskih crkava na mnogim područjima, na primjer u projektu „Healing of Memories“ u Rumunjskoj, te konzultacije s predstavnicima pravoslavnih crkava Europe na Kreti (2002.), u Wittenbergu (2004.) i u Phanaru (Istanbul) (2006.) o ekleziologiji, s obzirom na pitanje uzajamnog priznavanja krštenja.¹³ Proces obvezujuće izgradnje zajedništva evangeličkih crkava, koji je uvela Leuenberška konkordija, tek je početak. U njegovu nastavku moglo bi i trebalo doći do izgradnje reformacijskog crkvenog zajedništva na europskoj i svjetskoj razini. To bi

¹² Tekst „Statuta“ otisnut je u: *Gemeinschaft gestalten – Evangelisches Profil in Europa. Texte der 6. Vollversammlung der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa – Leuenberger Kirchengemeinschaft – in Budapest, 12. bis 18. September 2006*, ur. W. Hüffmeier i M. Friedrich, str. 325 i dalje.

¹³ Prilozi su dokumentirani dvojezično u: Leuenberger Texte, sv. 8, 2004. i sv. 10, 2007. U sv. 10 od osobite su važnosti referati Hans-Petera Grosshansa „Die Taufe – ein sakramentales Band kirchlicher Einheit“, str. 214 i dalje, i Griegoriosa Larentzakisa „Die Taufe und die Einheit der Kirchenb. Orthodoxe Aspekte“, str. 268 i dalje.

odgovaralo ekumenskoj viziji o velikim globalnim kršćanskim obiteljima: pravoslavnom, reformacijskom i rimokatoličkom kršćanstvu.

Potsdam, kolovoz, 2008.

Dr. Dr. h.c. Wilhelm Hüffmeier, predsjednik Gustav-Adolf-Werka Evangeličke crkve u Njemačkoj, od 1988. do 2006. tajnik Leuenberškog zajedništva crkava = Zajedništva evangeličkih crkava u Europi

Prevela dr. Marina Miladinov

KONKORDIJA REFORMACIJSKIH CRKAVA U EUROPI

(Leuenerška konkordija)

16. ožujka 1973.

1 Temeljem svojih doktrinarnih rasprava, crkve koje prihvaćaju ovu Konkordiju – naime evangeličke i reformirane crkve u Europi zajedno s crkvama koje su proizašle iz njih i koje su s njima u savezu, i s njima povezane predreformacijske crkve, Valdenška crkva i Češkobradska crkva – skupno potvrđuju zajedničko razumijevanje evanđelja razloženo u nastavku. Ovo zajedničko razumijevanje evanđelja omogućuje im da proglase i ostvare crkveno zajedništvo. U zahvalnosti za ostvareno približavanje one istovremeno ispovijedaju da su krivnja i trpljenje pratili i još uvijek prate borbu za istinu i jedinstvo Crkve.

2 Crkva je utemeljena jedino na Isusu Kristu. Po daru svog spasenja, koje dolazi po propovijedanju i podjeljivanjem sakramenata, On okuplja Crkvu i povjerava joj poslanje. Na tragu reformacije slijedi da je suglasje o ispravnom naučavanju evanđelja te o ispravnom podjeljivanju sakramenata nužan i dostatan preduvjet za istinsko jedinstvo Crkve. Crkve potpisnice izvode svoje razumijevanje o zajedništvu Crkve, koje je dolje izloženo, iz ovih reformacijskih načela.

I. Put prema zajedništvu

3 Suočivši se sa stvarnim razlikama u teološkom promišljanju i crkvenoj praksi, oci reformacije, unatoč mnogim zajedničkim poveznicama, smatrali su da im vjera i savjest ne dopuštaju izbjeći podjele. Ovom Konkordijom crkve potpisnice potvrđuju da su se njihovi uzajamni odnosi promijenili od vremena reformacije.

1. Zajednička obilježja na početku reformacije

4 Danas nam prednost povijesne udaljenosti olakšava razaznati zajedničke elemente svjedočanstva reformacijskih crkava i unatoč njihovim različitostima: Ishodišna točka bilo im je novo iskustvo sile evanđelja koja oslobađa i osvjedočuje. Borba za istinu kojoj su bili svjedocima uvukla je i reformatore u oporbu prema crkvenim predajama onoga vremena. Stoga su oni jednodušno ispovijedali da život i nauk Crkve treba prosuđivati prema izvornom i čistom svjedočanstvu evanđelja u Svetom pismu. Oni su jednodušno svjedočili o nezasluženosti i neuvjetovanoj milosti koju je Bog iskazao po životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista svima onima koji povjeruju u to obećanje. Oni su jednodušno ispovijedali da život i oblik Crkve treba određivati jedino nalog naviještanja tog svjedočanstva svijetu, te da je Riječ Božja jedino mjerodavna za svako ljudsko oblikovanje kršćanske zajednice. Time su zajedno s cijelim kršćanskim svijetom primili i obnovili ispovijedanje o Trojedinom Bogu i bogočovještvu Isusa Krista onako kako su to ispovjedila drevna vjerovanja Crkve.

2. Suvremene promjene

Tijekom četiri stoljeća reformacijske su crkve prispjele do novih i sličnih načina razmišljanja i življenja; teološkim promišljanjem suvremenih pitanja, napretkom ostvarenim u proučavanju Biblije, pokretima duhovne obnove Crkve, te ponovnim otkrivanjem ekumenskog obzora. Ove su promjene svakako sa sobom donijele i nove razlike koje prelaze konfesijske razdjelnice. Unatoč tome, reformacijske su crkve ponovno iskusile kršćansko zajedništvo

pogotovo u razdobljima zajedničkog trpljenja. Svi ovi čimbenici doveli su među pripadnicima tih crkava, posebice nakon pojave pokreta obnove, do jačanja želje za ostvarenjem suvremenog iskaza svjedočanstva biblijske poruke kao i suvremenog iskaza reformacijskih vjerovanja i njihovih povijesno uvjetovanih formulacija. Budući da ova vjerovanja svjedoče o evanđelju kao o živoj Riječi Božjoj, ona ni u kojem smislu ne zapriječuju put neprestanom odgovornom svjedočenju o toj Riječi nego upravo otvaraju taj put pozivom na njeno nasljeđivanje u slobodi vjere.

II. Zajedničko razumijevanje evanđelja

6 U nastavku teksta crkve potpisnice opisuju svoje zajedničko razumijevanje evanđelja u onoj mjeri u kojoj je to potrebno za uspostavljanje crkvenog zajedništva među njima.

I. Poruka o opravdanju kao poruka o Božjoj nezasluženoj milosti

7 Evanđelje je poruka Isusa Krista, spasenje svijeta, kao ispunjenje obećanja danog ljudima Staroga saveza.

8 a) Istinsko razumijevanje evanđelja izrazili su oci reformacije naukom o opravdanju.

9 b) U ovoj se poruci Isus Krist prepoznaje kao onaj u kojemu je Bog postao čovjekom te sebe vezao uza čovjeka; kao raspeti i uskrsli koji je na sebe uzeo Božju osudu i koji je time grješnicima iskazao Božju ljubav; i kao onaj koji dolazi te koji kao Sudac i Spasitelj vodi svijet prema njegovu dovršetku.

10 c) Bog svojom Riječju, te po svom Svetom Duhu poziva sve ljude da se pokaju i uzvjeruju, a grješnika koji je uzvjerovao presvjedočuje u njegovu pravednost u Isusu Kristu. Svatko tko se pouzda u evanđelje opravdan je u Božjim očima zbog Isusa Krista i oslobođen od optužbe zakona. Svakodnevnim pokajanjem i obnovom on živi u zajedništvu štujući Boga i služeći drugima s pouzdanjem da će Bog uspostaviti svoje Kraljevstvo u svoj njegovoj punini. Na taj način Bog stvara novi život i usred svijeta sije sjeme novoga čovječanstva.

11 d) Ova poruka oslobađa kršćane za odgovornu službu u svijetu i čini ih spremnima trpjeti u ovoj službi. Oni znaju da Božja volja, kao zahtjev i podrška, obuhvaća cijeli svijet. Oni se zalažu za pravdu u društvu i mir među pojedincima i narodima. U tu se svrhu moraju povezati s drugima u potrazi za razumnim i primjerenim kriterijima te odigrati svoju ulogu u primjeni tih kriterija. Oni to čine u čvrstom uvjerenju da Bog održava svijet i kao oni koji su mu odgovorni za svoje postupke.

12 e) Glede ovog razumijevanja evanđelja oslanjamo se na drevna vjerovanja Crkve i ponovno potvrđujemo zajedničko uvjerenje reformacijskih vjeroispovijedanja o tome da je jedinstvena posrednička uloga Isusa Krista u spasenju srž Svetoga pisma te da je poruka o opravdanju kao poruka Božje neuvjetovane milosti mjera svekolikog propovijedanja Crkve.

2. Propovijedanje, krštenje i Večera Gospodnja

13 Temeljno svjedočanstvo o evanđelju jest svjedočanstvo apostola i proroka u Svetom pismu Staroga i Novoga zavjeta. Crkva ima zadaću širiti ovo evanđelje govorenim riječju, propovijedanjem, dušobrižništvom, te po krštenju i Večeri Gospodnjoj. Isus Krist je prisutan po Duhu Svetome u propovijedanju, krštenju i Večeri Gospodnjoj. Tako ljudi postaju suopravdani s Kristom, a na taj način Gospodin okuplja svoj narod. On se pri tome koristi

različitim oblicima služenja i službe kao i svjedočanstvom onih koji pripadaju njegovu narodu.

14 a) Krštenje

Krštenje se podjeljuje u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, i to vodom. Krštenjem Isus Krist neopozivo prima čovjeka, koji je bio pao kao žrtva grijeha i smrti, u svoje zajedništvo spasenja tako da ovaj može postati novim stvorenjem. Po sili Duha Svetoga Krist ga poziva u svoju zajednicu i na novi život vjere, na svakodnevno pokajanje i učenje.

15 b) Večera Gospodnja

Pri Večeri Gospodnjoj uskrsli Isus Krist predaje sebe po svojem tijelu i krvi, koji su dani za sve, po njegovoj riječi obećanja, s kruhom i vinom. On nam tako udjeljuje oprostjenje od grijeha i oslobađa nas za novi život vjere. On nam omogućava na obnovljeni način iskusiti da smo dijelovi njegova Tijela. On nas ojačava da budemo spremni za službu svim ljudima.

16 Kada slavimo Večeru Gospodnju naviještamo Kristovu smrt po kojoj je Bog pomirio svijet sa sobom. Naviještamo prisutnost uskrsloga Krista među nama. Radujući se Gospodnjem pohođenju iščekujemo njegov slavni dolazak u budućnosti.

III. Suglasnost glede doktrinarnih osuda iz vremena reformacije

17 Razlike koje su od vremena reformacije nadalje onemogućavale crkveno zajedništvo između luteranskih i reformiranih crkava i koje su ih poticale na izricanje uzajamnih osuda ticale su se nauka o Večeri Gospodnjoj, kristologije i nauka o predodređenju. Mi te odluke otaca reformacije uzimamo ozbiljno, ali se danas možemo složiti sa sljedećim tvrdnjama koje se tiču tih osuda:

1. Večera Gospodnja

18 Pri Večeri Gospodnjoj uskrsli Isus Krist predaje sebe po svojem tijelu i krvi, koji su dani za sve, po svojoj riječi obećanja, s kruhom i vinom. On tako sebe bezrezervno predaje svima onima koji primaju kruh i vino; vjera prima Večeru Gospodnju na spasenje, nevjera na osudu.

19 Zajednicu s Isusom Kristom po njegovu tijelu i krvi ne možemo odvojiti od čina blagovanja kruha i pijenja vina. Promišljanjem načina na koji je Krist prisutan u Večeri Gospodnjoj neovisno od ovoga čina izlažemo se opasnosti da zasjenimo pravi smisao Večere Gospodnje.

20 Ondje gdje postoji takav dogovor između crkava, osude obznanjene u vjeroispovijedanjima iz vremena reformacije nisu primjenjive na doktrinarno stajalište tih crkava.

2. Kristologija

21 Isus Krist, vječni Sin, stoga i sam Bog, predao se kao istinski čovjek izgubljenom čovječanstvu radi njegova spasenja. Duh Sveti, stoga i sam Bog, uprisutnjuje nam raspetoga i uskrsloga Isusa po riječi obećanja i po sakramentima.

22 Vjerujući u ovo Božje samopredanje u svojem Sinu, zadaća s kojom se suočavamo, s obzirom na povijesnu uvjetovanost tradicionalnih formulacija, jest iznaći nov i djelotvoran iskaz koji će obuhvatiti teološke naglaske svojstvene reformiranoj predaji – koji teže održati

neokrnjenima Isusovo božanstvo i čovječstvo, kao i teološke naglaske svojstvene luteranskoj predaji koja teži održati jedinstvo Isusa kao osobe.

23 U ovim okolnostima danas se više ne možemo suglasiti s ranijim osudama.

3. Predodređenje

24 U evanđelju imamo obećanje Božjeg neuvjetovanog prihvaćanja grješnoga čovjeka. Svatko tko se pouzda u evanđelje može znati da je spašen i slaviti Boga za svoje izabranje. Iz tog razloga možemo govoriti o izabranju jedino u odnosu na poziv na spasenje u Kristu.

25 Vjera iskustveno zna da poruku o spasenju ne prihvaćaju svi; ona, međutim, prihvaća tajanstvenu narav Božjeg postupanja s ljudima. Ona svjedoči o ozbiljnosti ljudske odluke, a istovremeno i o stvarnosti Božjeg nauma spasenja koji obuhvaća sve ljude. Svjedočanstvo Svetoga pisma o Kristu zaprječuje nam pretpostaviti da je Bog izrekao vječni ukaz o konačnoj osudi odabranih pojedinaca ili određenog naroda.

26 Ondje gdje postoji takav dogovor između crkava, osude obznanjene u vjeroispovijedanjima iz vremena reformacije nisu primjenjive na doktrinarno stajalište tih crkava.

4. Zaključci

27 U slučaju usvajanja ovih tvrdnji, osude iz vremena reformacije u odnosu na Večeru Gospodnju, kristologiju i predodređenje nisu primjenjive na doktrinarno stajalište. To ne znači da su osude obznanjene u vjeroispovijedanjima iz vremena reformacije nevažne, nego da više ne predstavljaju prepreku crkvenom zajedništvu.

28 Između naših crkava i dalje postoje značajne razlike oko oblika bogoslužja, vrsta duhovnosti i crkvenog ustroja. Te se razlike u lokalnim zajednicama često osjećaju dublje nego tradicionalne doktrinarnе razlike. Unatoč tome, ostajući vjerni Novome zavjetu i reformacijskim kriterijima crkvenog zajedništva, u tim razlikama ne uočavamo ništa što bi trebalo razdvajati Crkvu.

IV. Očitovanje i ostvarenje crkvenog zajedništva

29 U okviru ove Konkordije pojam crkvenog zajedništva znači da crkve različitog konfesionalnog stajališta na temelju ostvarenog suglasja oko razumijevanja evanđelja jedna drugoj nude i priznaju zajedništvo u Riječi i sakramentima, težeći za najpotpunijom mogućom suradnjom u svjedočenju i službi svijetu.

1. Očitovanje o crkvenom zajedništvu

30 Prihvaćajući ovu Konkordiju, a i dalje ostajući vjerne vjeroispovijedanjima koja ih vežu ili uvažavajući svoje predaje, crkve se očituju o sljedećem:

31 a) da su jednodušne u razumijevanju evanđelja u skladu s točkama II i III;

32 b) da, u skladu s onim što je rečeno u točki III, doktrinarnе osude objavljene u konfesionalnim dokumentima više nisu primjenjive na suvremeno doktrinarno stajalište crkava potpisnica;

33 c) da jedne drugima nude i priznaju zajedništvo stola i propovjedaonice; to uključuje i uzajamno priznanje ordinacije i slobodu za ostvarivanje intercelebracije.

34 Ovim se tvrdnjama očituje crkveno zajedništvo. Uklonjene su podjele koje su od šesnaestog stoljeća priječile put prema tom zajedništvu. Crkve potpisnice uvjerene su da su dionice jedne Crkve Isusa Krista te da ih Gospodin oslobađa za zajedničku službu i daje im odgovornost za nju.

2. Ostvarivanje crkvenog zajedništva

35 Crkveno zajedništvo ostvaruje se u životu crkava i zajednica. Vjerujući u ujediniujuću silu Duha Svetoga, one zajednički svjedoče i obavljaju svoju službu, te nastoje produbiti i ojačati novostečeno zajedništvo.

36 a) Svjedočanstvo i služba

Propovijedanje crkava dobija na vjerodostojnosti u svijetu kada su ujedinjene u svom svjedočanstvu evanđelja. Evanđelje oslobađa i povezuje crkve na obavljanje zajedničke službe. Kao služba ljubavi, ona se okreće čovjeku u njegovoj nevolji i nastoji ukloniti uzroke te nevolje. Borba za pravdu i mir u svijetu u sve većoj mjeri očekuje od crkava prihvatanje zajedničke odgovornosti.

37 b) Trajna teološka zadaća

Konkordija ne dovodi u pitanje obvezatnost konfesionalnih vjerovanja unutar crkava potpisnica. Ne treba je shvaćati nekim novim vjeroispovijedanjem. Ona izlaže dogovor postignut o središnjim pitanjima koji omogućuje uspostavljanje zajedništva među crkvama različitih konfesionalnih određenja. Sukladno ovom dogovoru crkve potpisnice nastojat će ostvariti zajedničko svjedočanstvo i službu te se obvezuju na nastavak zajedničkih razgovora o pitanjima nauka.

38 Zajedničko razumijevanje evanđelja na kojem se temelji crkveno zajedništvo treba se dalje produbljivati, provjeravati u svjetlu svjedočanstva Svetoga pisma i neprestano iznova primjenjivati u suvremenom svijetu.

39 Crkve imaju zadaću dalje razmatrati ove doktrinarne razlike budući da one, premda više nemaju moć razdvajanja, ipak i dalje postoje unutar crkava potpisnica i među njima. Ove razlike uključuju teme kao što su:

- hermeneutička pitanja koja se tiču razumijevanja Svetog pisma, vjerovanja i Crkve,
- odnos između zakona i evanđelja,
- praksa krštavanja,
- služba i ordinacija,
- nauk o „dva kraljevstva“ i nauk o Kristovu vrhovništvu,
- Crkva i društvo.

Isto tako treba posvetiti pažnju pitanjima koja se tiču svjedočanstva i službe, crkvenog ustroja i prakse, a koja su se pojavila u novije vrijeme.

40 Temeljem svoje zajedničke baštine reformacijske se crkve moraju odrediti prema tendencijama teološke polarizacije koje se danas sve jače očituju. Pitanja koja ovaj problem uključuje u nekoj mjeri nadilaze doktrinarne razlike na kojima se nekoć temeljio prijepor između luterana i reformiranih.

41 Zajedničko teološko promišljanje imat će zadaću posvjedočiti istinu evanđelja i razlikovati evanđelje od svih krivovjerja.

42 c) Posljedice u organizacijskom smislu

Ovo očitovanje o crkvenom zajedništvu ne pretpostavlja nove odredbe crkvenog zakona o posebnim pitanjima odnosa među crkvama ili unutar crkava. Međutim, crkve će ovu Konkordiju uzeti u obzir pri razmatranju takvih odredbi.

43 Potvrda zajedništva propovjedaonice i stola, kao i uzajamno priznanje ordinacije ne utječe u načelu na pravila koja su na snazi u crkvama potpisnicama, a tiču se opunomoćenja za pastoralnu skrb, obavljanje pastoralne službe ili ustroja života i djelovanja zajednice.

44 Pitanje organskog ujedinjenja između određenih crkava potpisnica može se riješiti jedino s obzirom na okolnosti istih crkava. Pri razmatranju tog pitanja treba uzeti u obzir sljedeće pojedinosti:

45 Svako ujedinjenje koje bi bilo štetno po životnu raznolikost u načinu propovijedanja, načinima bogoslužja, crkvenom ustroju i dijakonalnoj i socijalnoj službi crkve, bilo bi u potpunoj suprotnosti prema suštini crkvenog zajedništva zacrtanog ovom Konkordijom. S druge strane, crkve će u nekim prilikama, zbog uske veze između svjedočanstva i ustroja skupština, predložiti formalno zakonom uređeno ujedinjenje. Ondje gdje se iz ove Konkordije izvedu posljedice koje bi se ticale organizacijskih pitanja to ne smije biti na uštrb slobode odlučivanja u manjinskim crkvama.

46 d) Ekumenski aspekti

Uspostavljajući i ostvarujući međusobno crkveno zajedništvo, crkve potpisnice to čine kao jedan vid njihove odgovornosti za promicanje ekumenskog zajedništva svih kršćanskih crkava.

47 One takvo zajedništvo crkava na europskom tlu smatraju doprinosom u tom pravcu. One se nadaju da će okončanje njihove ranije razdvojenosti utjecati na crkve u Europi i drugdje koje su s njima konfesionalno povezane. One su spremne s njima razmotriti mogućnosti širega crkvenog zajedništva.

48 Nada u ovakvo zajedništvo isto se tako tiče odnosa između Svjetskog luteranskog saveza i Svjetskog saveza reformiranih crkava.

49 Crkve potpisnice također se nadaju da će uspostavljanje međusobnog crkvenog zajedništva dati novi poticaj dijalogu i suradnji s crkvama drugih konfesija. One potvrđuju svoju spremnost da vode svoje doktrinarne rasprave u tom širem kontekstu.

Crkve potpisnice:

Lippische Landeskirche, Detmold, Njemačka

Evangelische Kirche von Kurhessen-Waldeck, Kassel, Njemačka

Evangelische Landeskirche in Baden, Karlsruhe, Njemačka

Evangelisch-reformierte Kirche (Synode ev.-reformierter Kirchen in Bayern und Nordwetdeutschland), Leer (Ostfriesland), Njemačka

Eglise de la Confession d'Augsburg d'Alsace et de Lorraine Strassbourg-Cedex, Francuska

Čírkev Bratrská, Praha, Češka Republika

Evangelische Kirche von Westfalen, Bielefeld, Njemačka
Reformovaná Krest. Církev na Slovensku, Bratislava, Slovačka
Evangelische Kirche in Berlin-Brandenburg, Berlin, Njemačka
Eglise Evangélique Luthérienne de France, Paris, Francuska
Evangelische Kirche der Pfalz (Protestantische Landeskirche), Speyer, Njemačka
Českobratrská Církev Evangelická, Praha, Češka
Ev.-Luth. Landeskirche Schleswig-Holsteins (od 1977. dio Nordelbische Evangelisch-Lutherische Kirche), Kiel, Njemačka
Nederlandse Hervormde Kerk, Leidschendam, Nizozemska
Bund evangelisch-reformierter Kirchen in der Bundesrepublik Deutschland, Braunschweig, Njemačka
Evangelische Kirche in Hessen und Nassau, Darmstadt, Njemačka
Den reformerte Synode i Danmark, Kopenhagen, Danska
Eglise Réformée de France, Paris, Francuska
Eglise Protestante Unie de Belgique, Bruxelles, Belgija
Gereformeerde Kerken in Nederland, Leusden, Nizozemska
Kośćół Ewangelicko-Augsburski w R. P., Warszawa, Poljska
Eglise Réformée d'Alsace et de Lorraine, Strasbourg-Cecex, Francuska
Reformirana kršćanska crkva u Hrvatskoj, Vinkovci, Hrvatska
Kośćół Ewangelicko-Reformowany w R. P., Warszawa, Poljska
Evangelische Kirche H. B. In Österreich, Wien, Austria
Evangelische Kirche im Rheinland, Düsseldorf, Njemačka
Evangelische Landeskirche in Württemberg, Stuttgart, Njemačka
United Reformed Church in the United Kingdom, London, Velika Britanija
Eglise réformée de Belgique (zajedno s Eglise protestante de Belgique u: Eglise Protestante Unie de Belgique (br. 19))
Presbyterian Church in Ireland, Belfast, Sjeverna Irska
Evangelische Landeskirche Anhalts, Dessau, Njemačka
Evangelische Kirche in Berlin-Brandenburg (ranije Bereich Ost, od 1991. opet jedna crkva, vidi br. 9)
Evangelische Kirche der schlesischen Oberlausitz, Görlitz, Njemačka
Pommerische Evangelische Kirche, Greifswald, Njemačka
Evangelische Kirche der Kirchenprovinz Sachsen, Magdeburg, Njemačka
Evangelisch-Lutherische Landeskirche Mecklenburgs, Schwerin, Njemačka
Evangelisch-Lutherische Landeskirche Sachsens, Dresden, Njemačka
Evangelisch-Lutherische Kirche in Thüringen, Eisenach, Njemačka
Igreja Evangélica Presbiteriana de Portugal, Lisabon, Portugal
Schweizerischer Evangelischer Kirchenbund, Bern, Švicarska
Evangeličanska cirkev A. V. v R. Sloveniji, Murska Sobota, Slovenija
Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, Woerden, Nizozemska
Evangelisch-Lutherische Kirche in Oldenburg, Oldenburg, Njemačka
Chiesa Evangelica Valdese, Rim, Italija
Evangelische (Lutherische) Synode deutscher Sprache im Vereinigten Königreich, London, Velika Britanija
Litauische Evangelisch-Lutherische Kirche in der Bundesrepublik Deutschland (ranije Litauische Evangelisch-Lutherische Exilkirche), Bad Zwischenahn, Njemačka
Iglesia Evangélica Española, Comisión Permanente, Madrid, Španjolska
Evangelische Kirche A. B. in Österreich, Beč, Austrija
Chiesa Evangelica Luterana in Italia, Rim, Italia
Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Tallin, Estonija
Magyarországi Evangélikus Egyház, Budapest, Mađarska

Biserica Evanghelică C. A. din România, Sibiu, Rumunjska
Remonstrantse Broederschap, Utrecht, Nizozemska
Evangelisch-lutherische Landeskirche in Braunschweig, Wolfenbüttel, Njemačka
Ev.-Luth. Kirche im Hamburgischen Staate (od 1977. uključena u: Nordelbische Evangelisch-Lutherische Kirche, (vidi br. 13))
Ev.-Luth. Landeskirche Eutin od 1977. uključena u: Nordelbische Evangelisch-Lutherische Kirche, (vidi br. 13))
Evangelisch-Lutherische Landeskirche Hannovers, Hannover, Njemačka
Evangelisch-Lutherische Landeskirche Schaumburg-Lippe, Bückeburg, Njemačka
Evangelisch-lutherische Kirche un Lübeck (od 1977. uključena u: Nordelbische Evangelisch-Lutherische Kirche, (vidi br. 13))
Kirchenbund Evangelisch-reformierter Gemeinden in der DDR (ne postoji od 1993.)
Latvijas Evangeliski Luteriska Baznīca, Rīga, Latvija
Helleniki Evangeliki Ekklesia, Atena, Grčka
Reformed Church in Lithuania, Biržai, Litva
Church of Scotland, Edinburgh, Škotska
Evangelička crkva u Hrvatskoj, Zagreb, Hrvatska
Congregational Union of Scotland, Glasgow, Škotska
United Free Church of Scotland, Glasgow, Škotska
Lietuvos Evangeliku-Liuteronu Baznycia, Taurage, Litva
Presbyterian Church of Wales, Cardiff, Wales
Evangelisch-Lutherische Kirche in Bayern, München, Njemačka
Magyarországi Református Egyház, Budapest, Mađarska
Evangelisch-Lutherische Kirche in den Kantonen Bern, Freiburg und Neuburg, Bern, Švicarska
Bund Evangelisch-Lutherischer Kirchen in der Schweiz und im Fürstentum Liechtenstein, Zürich, Švicarska
Lutheran Church in Ireland, Dublin, Irska
Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Juhosláviji, Novi Sad, Srbija
Slovenská evanjelická Cirkev a. v. v SK, Bratislava, Slovačka
Iglesia Evangélica del Río de la Plata [Argentina, Paragvaj, Urugvaj], Buenos Aires, Argentina
Iglesia Evangélica Luterana Unida, Buenos Aires, Argentina
Iglesia Evangélica Valdense del Río de la Plata, [Urugvaj, Argentina], Urugvaj
Iglesia Reformada Argentina, Buenos Aires, Argentina
Slezská církev evangelická a.v. v CZ, Český Těšín, Češka Republika
Reformániai Református Egyház, Cluj-Napoca/Oradea, Rumunjska
Evangelische Kirche der Union, Berlin, Njemačka
Iglesia Evangélica Metodista Argentina, Buenos Aires, Argentina
Europäisch-Festländische Brüder-Unität Bundesrepublik Deutschland, Bad Boll, Njemačka

Prema engleskom tekstu preveo dr. Davorin Peterlin